

ΙΟΥΛΙΟΣ BELOCH (21.1.1854—7.2.1929)*

ΥΠΟ

Α. ΚΡΑΙΤΖΟΥΝΑΚΙ

Τὴν 7 Φεβρουαρίου ἐ. ἔ. ἀπέθανεν ἐν Ρώμῃ ὁ Κάρολος Ἰούλιος Beloch. Ὁ Beloch ὑπῆρξε γερμανὸς μέχρι τοῦ τέλους τῆς ζωῆς του παρὰ τὴν λίαν ἐνωρίς (1877) μακρὰν ἐν Ἰταλίᾳ (Πανεπιστήμιον Ρώμης Καθηγητὴς τῆς Ἀρχαίας Ἱστορίας, Γεωγραφίας, Ἱστορίας πληθυσμῶν) ὑπηρεσίαν καὶ διαμονὴν του. Εἰς τὸν πρόλογον τοῦ δευτέρου μέρους τοῦ Γ' Τόμου (1923) γράφει: Ἡ πρώτη ἐκδοσις τοῦ τόμου ἐγένετο ἐν Στρασβούργῳ. Πιστεύω ἀκραδάντως ὅτι εἶναι δυνατόν νὰ ἐπανεκδοθῇ ἐν Στρασβούργῳ τὸ τρίτον. Ὡς ἐπιστήμων ὁ Beloch πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὡς ἀσυνήθους μεγέθους, ἐκτάκτου δράσεως, αὐτοτελῆς καὶ ἐξόχως κριτικὸς ἱστορικὸς. Τὰ προτερήματά του ταῦτα καὶ ἡ μεγάλη ὀργανωτικὴ καὶ δηκτικὴ του, ὁ ἀντισημιτισμὸς του ἔφεραν αὐτὸν εἰς ἀντίθεσιν μὲ πλείστους ὄσους ἀνθρώπους. Εἰς τὴν πολεμικὴν του ταύτην δὲν ἐτηρήθησαν ἴσως ἐνίοτε καὶ τὰ ἀναγκαῖα ὄρια ταῦτα, πάντα ὅμως δέον νὰ κριθοῦν ἐν ἰδιαιτέρῳ συνδυασμῷ πρὸς τὴν διανοίαν του καὶ τότε θέλουν εὐχερῶς δεόντως ἐκτιμηθῇ.

Ἡ Γεωγραφία καὶ ἡ Φυσιογνωσία (Ἐν Ἰταλίᾳ καὶ Καμπανίᾳ, ὅπου ἐνωρίς μετέφκησεν) ἀπασχόλησαν αὐτὸν ἀρχικῶς. Ἡ Φυσιογνωσία ἔφερεν αὐτὸν ἐγγὺς εἰς τὸ πρόβλημα τοῦ πληθυσμοῦ ἐν τῇ Ἀρχαιότητι. Μὲ τὸ ζήτημα τοῦτο ἐν συνδυασμῷ πρὸς τοὺς πολέμους, διατροφὴν, ἐντατικότητα τῆς γεωργίας ἠσχολήθη ἰδιαιτέρως ὁ Beloch ἀπὸ τὴν νεανικὴν του ἡλικίαν καὶ κλασσικὸς παραμένει ὁ ὑπολογισμὸς αὐτοῦ τοῦ πληθυσμοῦ τοῦ Ἀρχαίου κόσμου. Ἐσχεδίαζε μάλιστα μὲ τὸ ἀπειρον ὑπ' αὐτοῦ ἐν τῷ μεταξὺ συλλεχθὲν ὕλικόν νὰ ἐπανέλθῃ καὶ εἰς τὴν κρυσβυτέραν ἡλικίαν του καὶ νὰ καταστρώσῃ ἱστορίαν τινὰ τοῦ πληθυσμοῦ, ἡ ὁποία θὰ περιελάμβανε καὶ τὸν Μεσαίωνα καὶ τὴν ἀναγέννησιν.

Ἡ Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ καὶ Ρωμαϊκοῦ κόσμου ἀπετέλεσε κατόπιν τὸ κύριον μέλημά του, ἀπασχολήθη δὲ ἐντατικῶς μὲ πᾶν ὅ,τι προῆγε τὴν ἔρευναν αὐτῆς. Ἡ ἀβεβαιότης τῆς ἀρχαιοτέρας παραδόσεως, ἡ ὁποία ἦτο χαρακτηριστικὴ διὰ τὸν Mommsen εἰς τὴν Ρωμαϊκὴν Ἱστορίαν, διαφαίνεται καὶ ἐν τῇ Ἑλληνικῇ παρὰ τῷ Beloch. Τὸ πνεῦμα τοῦτο τῆς ἀβεβαιο-

* Ὁ Beloch ἐκτιμᾶται ἐνταῦθα μόνον κυρίως ὡς στατιστικὸς καὶ οἰκονομαλόγος ἱστορικὸς, ὡς ἱστορικὸς γενικῶς (βλ. τὴν λεπτομερῆ κρίσιν τοῦ Fr. Oertel (Bonn) εἰς τὸν Gnomon (Kritisch Zeitschrift für die gesamte klassische Altertumswissenschaft—Weidmannsche Buchhandlung-Berlin Αὐγουστος 1929).

τητος διὰ τὴν Ἑλληνικὴν, τῆς καχυποψίας διὰ τὴν Ῥωμαϊκὴν, διὰ τε τὰ ἐν τῇ Ἑλληνικῇ καὶ τῇ Ῥωμαϊκῇ Ἱστορίᾳ παραδεδεγμένα, βεβαίως δὲν ἦτο δυνατόν παρ' ὄλον τὸν ὑποκειμενισμόν, ὁ ὁποῖος φυσικῶς ἐμφωλεύει ἐν αὐτῷ, παρὰ νὰ φέρῃ καὶ τοὺς καλοὺς καρποὺς ἔστω καὶ ἐν τισιν ἀμφιβάλοις. Ἡ ἄμεσος ὅμως πίντοτε ἀναδρομὴ εἰς τὰς πρώτας πηγὰς διὰ τὰ ὑπ' αὐτοῦ διαμφισβητούμενα εἶχε τι τὸ προαγωγικόν καὶ εἰς αὐτὴν ἀκόμη τὴν τελευταίαν περίπτωσιν (βλ. τοιαῦτα παραδείγματα εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ Σ. Κουγέα νεκρολογίαν τοῦ Beloch ('Ἑλληνικά Β' (1929) σελ. 249). Μὲ τὰς κρίσεις μου περὶ τοῦ Περικλέους, τοῦ Σωκράτους, τοῦ Πλάτωνος, τοῦ Δημοσθένους, ἔθιξα πολλοὺς εἰς τὰ ἱερώτερα συναισθημάτά των, λέγει εἰς τὴν αὐτοβιογραφίαν του. Δὲν ἐνδιαφέρεται ὅμως διὰ τοῦτο καθόλου ὁ δυνατός κριτικὸς μαχητής.

Πρὸ 50 ἐτῶν γράφει εἰς τὸν πρόλογον τῆς δευτέρας ἐκδόσεως τοῦ τελευταίου τόμου τῆς Ἱστορίας του (Ῥώμη Φεβρ. 1927) ὡς σπουδαστῆς ἐμελέτων τὴν Ἱστορίαν τοῦ Κουρτίου, ἡ ὁποία ἤδη ἔκτοτε ὀλίγον μὲ ἱκανοποιεῖ, πολὺ δὲ ὀλιγώτερον τὰ ἄλλα δύο ἔργα τῶν Busolt καὶ Holm, τὰ ὁποῖα ἐξεδόθησαν μεταξὺ τοῦ 1880-90. Ἦθελον πάντως νὰ ἔγραφον Ἱστορίαν Ἑλληνικὴν, ἡ ὁποία διὰ τὴν νεωτέραν ἐποχὴν νὰ εἶναι ὅ,τι ὑπῆρξε τοῦ Κουρτίου εἰς τὴν ἐποχὴν της. Μὲ τὸ νεανικὸν θάρρος λοιπόν, τὸ ὁποῖον δὲν θεωρεῖ τίποτε ὡς ἀκατόρθωτον, ἤρρισε τὴν συγγραφὴν αὐτῆς πρὸ 40 ἐτῶν.

Μὲ τὴν πολιτικὴν Ἱστορίαν καλλιιεργεῖ ὁ Beloch καὶ τὴν Ἱστορίαν τοῦ πολιτισμοῦ, τῆς κοινωνίας, τῆς οἰκονομίας. Ἡ ἐπιστήμη, ἡ θρησκεία, ἡ τέχνη, ἡ ἀτομικὴ καὶ ἡ ἐθνικὴ οἰκονομία τῆς Ἀρχαίας Ἑλλάδος ταῦτα πάντα συνεξετάζονται καὶ συσχετίζονται, ἀναγνωρίζεται πλήρως μεταξὺ αὐτῶν ἡ θέσις τῆς οἰκονομίας, ὥστε νὰ θεωρηθῇ (κακῶς) ὑπὸ τινων ὡς ὀπαδὸς τοῦ ἱστορικοῦ ὕλισμοῦ. Εἰς τὸν πρόλογον τοῦ τελευταίου τόμου του γράφει: Τοῦ Böcks ἡ Staatshaushaltung ἐγράφη ματαίως διὰ τοὺς ἱστορικοὺς. Τὸ ἔργον τοῦτο ἐπιχειρεῖ νῦν τὸ πρῶτον νὰ συμπληρώσῃ τὸ χάσμα τοῦτο. Θεωρῶ ὡς οὐσιώδεις τὴν πνευματικὴν ἐξέλιξιν, ἐξετίμησα ὅμως παρὰ ταῦτα πλήρως καὶ τὸν οἰκονομικὸν συντελεστὴν προσέτι. Τοῦτο δὲ εἶναι τὸ χαρακτηριστικὸν τῆς Ἑλληνικῆς Ἱστορίας τοῦ Beloch, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰς παλαιότερας τοῦ Κουρτίου κλπ. Πόσον ἠρέσκετο μὲ τὰς ἐρεῦνας ταύτας μαρτυρεῖ ἡ κατωτέρω περικοπή του (εἰς Gercke und Norden *Einleitung in die Altertumswissenschaft* 1914 σελ. 159). Ἡ ἔρευνα τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως γενικῶς εἶναι ἐν ἑκ τῶν μεγάλων ἐπειγόντων ζητημάτων τῆς Ἀρχαιογνωσίας. Τοῦ Boeck ἡ Staatshaushaltung der Athener ἤνοιξε πρὸς τοῦτο τὴν ὁδὸν καὶ ἦλθον μὲν εἰς φῶς ἔκτοτε ἀρκεταὶ ἐργασίαι εἰς τὸ πεδῖον τοῦτο. Ἰδίως κατὰ τὰς τελευταίας δεκαετηρίδας, παραμένει ὅμως ἀσυγκρίτως τὸ μέγιστον μέρος εἰσέτι ἀνεξερεύνητον. Πόσον ὀλίγον κατανοεῖται τοῦτο ἀπὸ μέγα μέρος φιλολόγων, καταδεικνύει ἡ νέα ἔκδοσις τῆς ἐγκυκλοπαιδείας τοῦ Pauly-Wissowa μέχρι τῶν τόμων ὅπου ἐξεδόθησαν ὑπὸ τοῦ Wissowa, διότι ἤδη ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ Kroll παρατηρεῖται βελτίωσις τις. Βεβαίως ὑπάρχει ἀκριβῶς

εις τὸ πεδῖον τοῦτο λίαν ἄμεσος ὁ κίνδυνος τοῦ διλετταντισμοῦ: διότι οἱ οἰκονομολόγοι, οἱ ὅποιοι ἀσχολοῦνται μὲ τὴν ἀρχαίαν οἰκονομικὴν ἱστορίαν, συνήθως στεροῦνται τῶν ἀναγκαίων ἱστορικῶν καὶ φιλολογικῶν γνώσεων, οἱ ἱστορικοὶ τῶν οἰκονομολογικῶν, πρὸς τοῦτο συμπαρομαρτεῖ καὶ ἡ ἔλλειψις ἐπαρκῶν προεργασιῶν, ἡ ὅποια ἀναγκάζει ἕκαστον νὰ ἀνατρέξῃ ὁ ἴδιος εἰς τὴν συλλογὴν τοῦ ὑλικοῦ του. Καὶ εἰς μεθοδολογικὰ ζητήματα, ἀκόμη καὶ εἰς θεμελιώδεις ἀρχὰς παρατηροῦνται σοβαραὶ διαφωνίαι. Ταῦτα πάντα παρέχουν εἰς τὴν ἔρευναν, τὴν ἐπιπολῆς φαινομένην τόσον ξηράν, ἰδιαίτερον θέλγητρον, τὸ ὁποῖον δὲν εὐρίσκει τις εἰς τὰ καλλύτερον ἐπεξεργασμένα τμήματα τῆς ἀρχαιογνωσίας: δημιουργεῖ τις ἐξ ὀλοκλήρου, χωρὶς νὰ ἐμποδίζεται εἰς κάθε βῆμά του ἀπὸ τὸν κυκεῶνα ἐπιστημονικῶν ὑπομνημάτων. Ἐνταῦθα πρέπει νὰ ἔχη τις ὅμως ἐν ἀνάγκῃ καὶ τὸ θάρρος τοῦ σφάλματος: μόνον ὁ σταθερῶς καὶ ἀνεπιφυλάκτως ἐπιλαμβανόμενος τῶν προβλημάτων δύναται νὰ κατωρθώσῃ τι, ἐνταῦθα περισσότερον ἢ ἀλλαγῶς εἰς τὴν ἐπιστήμην.

Ὅπως ἡ Griechische Geschichte (1) τοῦ Βελόχ θὰ παραμείνῃ τὸ Standard ἔργον, τὸ ὁποῖον μετὰ τῶν ἐργασιῶν τοῦ Ἐδουάρδου Meyer καὶ τοῦ Οὐλερίχου Wilamowitz (Staat und Gesellschaft der Griechen) θὰ συντελῇ εἰς τὴν ἀληθῆ κατανόησιν τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ κόσμου. Ἡ Griechische Geschichte αὐτοῦ θὰ διδῆν νύξεις ἐπὶ μακρὸν εἰς πλείστα ὄσα ζητήματα καὶ θὰ ἀποτελῇ κατὰ τὴν ἔκφρασιν τοῦ Φρ. Oertel «ein Ruhmesblatt» διὰ τὴν γερμανικὴν ἱστοριογραφίαν. Διότι πλὴν τῶν ἐν αὐτῇ ἐμπερικλειομένων ἐρευνῶν, ἀποτελεῖ αὕτη καὶ καλλιτέχνημα, τὸ ὁποῖον ἐν πολλοῖς θὰ ἠδύνατο νὰ συμπαραβληθῇ μὲ τοῦ Mommsen τὴν «Römischen Geschichte». Ὁ Βελόχ εἶχεν ἀνακηρυχθῆ τῷ 1912 καὶ ἐπίτιμος διδάκτωρ τῆς Νομικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου τῶν Ἀθηνῶν. «Τὴν ὑψηλὴν τιμὴν τοῦ Ἀθηναϊκοῦ Πανεπιστημίου καὶ ἀκριβῶς τούτου τοῦ Πανεπιστημίου, «ἔγραφε», νὰ μὲ κατατάξῃ εἰς τοὺς ἐπιτίμους διδάκτορας αὐτοῦ, εἶμαι εἰς θέσιν νὰ ἐκτιμήσω καθ' ἄλλην αὐτῆς τὴν ἀξίαν... Τὸ κάλλιστον μέρος τοῦ ἔργου τῆς ζωῆς μου ἀφιερῶθαι εἰς τὴν Ἑλλάδα. Τὰς Ἀθήνας προσεῖδον πάντοτε ὡς τὴν πνευματικὴν μου πατρίδα, καὶ οὐδέποτε ἤμουν τόσον εὐτυχῆς παρὰ δσάκις ἠμποροῦσα νὰ εὐρίσκωμαι ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως: ἔτσι ἡ ἀναγνώρισις ἐκ μέρους σας μοῦ ἦτο ἐγκάρδιος χαρὰ ἀκόμη καὶ διὰ τοῦτο, διότι εἰς τὸ γράμμα σας ἐξαίρετε τὰς ἐπὶ τῆς οἰκονομικῆς ἱστορίας ἐργασίας μου, εἰς τὰς ὁποίας πάντοτε ἐγὼ ἀπέδωκα ἰδιαίτερον ἀξίαν».

1) Ἡ δευτέρα ἐκδοσις τῆς (Α' 1—2 1924)26, Β' 1—2 1927—1916), Γ' 1—2 1923)23, Δ' 1—2 1925)27) περιέλαβεν ὅλον τὸ πλῆθος τῶν πορισμάτων τοῦ Μινωικοῦ πολιτισμοῦ τῆς Κρήτης, τὸ ὁποῖον ἐπέδρασε καρποφόρος εἰς ὅλους τοὺς κλάδους τῆς ἀρχαιογνωσίας καὶ ἐπαρουσίασε πληρεστέραν καὶ ζωηρωτέραν τὴν εἰκόνα τῆς Ἑλληνικῆς προϊστορίας.

Ἔργα ἐδημοσίευσεν ὁ Βελοχ τὰ ἑξῆς :

Α' Ἀντοτελῆ

Campanien—Topographie, Geschichte und Leben der Umgebung Neapels im Altertum 1879. Δευτέρα ἔκδ. 1890.

Der Italische Bund unter Roms Hegemonie 1880.

Die attische Politik seit Perikles 1884.

Historische Beiträge zur Bevölkerungslehre — I Die Bevölkerung der griechisch - römischen Welt 1886 (Ἰταλική μετάφρ. 1909).

Storia Greca 1891

Griechische Geschichte τόμ. 1-3 1893-1904 Δευτέρα ἔκδοσις. Μέρη 1-4 (Τόμοι 8) 1912-1927 (Ἀνατύπ. μερική 1924). Μετάφρ. Ρωσική 1897.

Per la storia de Sicilia della Guerra Pirrica alla prima Punica. 1894.

Saggi di Storia antica e di archeologia 1910.

Römische Geschichte bis auf Beginn der Punischen Kriege (XVI, 664) 192.

Β' Ὡς ἐκδότης ὁ Βελοχ ἐξέδιδεν ἀπὸ τοῦ 1891 Studi di storia antica, ἀπὸ τοῦ 1906 Biblioteca di Geografia Storica. Ἀμφότερα διεκόπησαν κατὰ τὸν παγκόσμιον πόλεμον.

Γ' Εἰς περιοδικὰ ἐδημοσίευσεν La popolazione d' Italia nei secoli XVI—XVIII (Bull. de l' Inst. de Statistique III 1). Bevölkerungs-geschichte der Republik Venedig (Jahrbücher für N. und St. XVIII 1899), Die Bevölkerung im Altertum, im Mittelalter u. in d. Renaissance (Zeitschrift für Sozialwissenschaft II-III 1899/00). Ἰταλική Μετάφρασις τούτου εἰς Bibliot. dell Economista V. σειρά XXX. D. Rom. Kalender v. 218-198 (Klio XV 1918).

Δ' Εἰς συνεργατικὰ ἔργα μετέσχεν εἰς τὴν Weltgeschichte τοῦ Pflugk-Harttung. Die griechen bis auf Alexander den grossen· εἰς τὴν Einleitung in die Altertumswissenschaft τοῦ Gerke und Norden δευτέρα ἔκδ. 1914 Grieschiche Geschichte seit Alexander καὶ Römische Geschichte bis zum Ende der Republik.